O‘RMON XO‘JALIGI INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Boboqulov Abbos Dilshod o‘g‘li
Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Raqamli texnologiyalar konvergensiyasi kafedrasi
Malikova Nodira Turg‘unovna
Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Raqamli texnologiyalar konvergensiyasi kafedrasi
E-mail: abbosboboqulov0511@gmail.com

Annotatsiya: Hududiy o‘rmon xo‘jaligi infratuzilmasining mazmuni uning tizimliligi va ko‘p funksiyali faoliyat yuritish nuqtayi nazaridan aniqlab berilgan, respublikadagi asosiy ishlab chiqarish fondlari va yong‘in xavfsizligi holati tahlil qilingan, O‘zbekiston Respublikasining har bir hududidagi o‘rmon xo‘jaligi infratuzilmasi quyidagi uchta parametr asosida tavsiflanadi: 1 ming gektarga to‘g‘ri keladigan yo‘llar uzunligi, bitta o‘rmon xo‘jaligi xodimiga to‘g‘ri keladigan o‘rmonlar maydoni, xususiy o‘rmon xo‘jaligi tashkilotlari soni, hududlarda o‘rmon xo‘jaligi infratuzilmasi rivojlanish darajasining kompleks bahosi amalga oshiriladi,o‘rmon xo‘jaligi infratuzilmasini rivojlantirish bilan bog‘liq asosiy muammolar aniqlangan: asosiy fondlarning yuqori darajada eskirgani, transport tarmog‘ining rivojlanish darajasi pastligi, o‘rmon xo‘jaligi korxonalarida kadrlar bilan ta’minlanish darajasining nihoyatda pastligi, yong‘in xavfsizligi ishlari, xususan, axborot texnologiyalari bilan texnik jihozlanganlikning yetarli emasligi, o‘rmon xo‘jaligi faoliyatida shartnomaviy shakllarning rivojlanmaganligi, hisoblangan kesim hajmidan foydalanish darajasi ko‘rsatkichlari bilan infratuzilma o‘zlashtirilishining umumiy koeffitsienti o‘rtasidagi muhim bog‘liqlik aniqlanib, sanoat o‘rmon qazib olish hududlarining infratuzilmani rivojlantirish orqali o‘rmonlardan foydalanish istiqbollari mavjudligi xulosasiga kelindi, tavsiya etilgan chora-tadbirlar quyidagilarni o‘z ichiga oladi: asosiy fondlarni yangilash va ulardan foydalanish samaradorligini oshirish, o‘rmon yo‘llari va tashuvchi yo‘llar tarmog‘ini rivojlantirish, xodimlar soni me’yorlarini optimallashtirish, zamonaviy axborot-tahlil tizimlarini joriy etish, o‘rmon xo‘jaligini nodavlat tashkil etish shakllarini rivojlantirish.

Kalit so‘zlar: o‘rmon infratuzilmasi, strategik rivojlanish, modernizatsiya, samaradorlik, mintaqaviy rivojlanish, investitsiyalar, iqtisodiy baholash, o‘rmon-sanoat kompleksi, davlat-xususiy sheriklik.

Аннотация: Содержание региональной лесохозяйственной инфраструктуры определено с точки зрения её системности и многофункциональности. Проведен анализ основных производственных фондов и состояния пожарной безопасности в республике. Лесохозяйственная инфраструктура каждого

ISSN 3030-3907

региона Республики Узбекистан характеризуется на основе следующих трёх параметров: длина лесных дорог в расчёте на 1 тысячу гектаров, площадь лесов, приходящаяся на одного работника лесного хозяйства, а также количество частных лесохозяйственных организаций. Осуществлена комплексная оценка уровня развития лесохозяйственной инфраструктуры в регионах. Выявлены основные проблемы, связанные с её развитием: высокая степень износа основных фондов, низкий уровень развития транспортной сети, крайне низкая обеспеченность лесохозяйственных предприятий кадрами, недостаточная техническая оснащённость работ по обеспечению пожарной безопасности, в частности средствами информационных технологий, неразвитость договорных форм в деятельности лесного хозяйства. Установлена важная взаимосвязь между показателями уровня использования расчётной лесосеки и общим коэффициентом освоения инфраструктуры. Сделан вывод о наличии перспектив повышения эффективности использования лесных ресурсов в промышленных лесозаготовительных регионах за счёт развития инфраструктуры. Предлагаемые меры включают обновление основных фондов и повышение эффективности их использования, развитие сети лесных и вывозных дорог, оптимизацию нормативов численности персонала, внедрение современных информационно-аналитических систем, развитие негосударственных организационно-правовых форм ведения лесного хозяйства.

Ключевые слова: лесная инфраструктура, стратегическое развитие, модернизация, эффективность, региональное развитие, инвестиции, экономическая оценка, лесопромышленный комплекс, государственно-частное партнёрство.

Abstract: The concept of regional forestry infrastructure is defined from the perspective of its system integrity and multifunctional operation. An analysis of the main production assets and fire safety conditions in the republic has been conducted. The forestry infrastructure of each region of the Republic of Uzbekistan is described based on the following three parameters: the length of forest roads per 1,000 hectares, the forest area per one forestry employee, and the number of private forestry organizations. A comprehensive assessment of the level of development of forestry infrastructure across regions has been carried out. The main challenges associated with the development of forestry infrastructure have been identified, including the high depreciation rate of fixed assets, underdeveloped transport networks, extremely low staffing levels in forestry enterprises, insufficient technical equipment for fire safety activities—particularly in terms of information technologies—and the underdevelopment of contractual mechanisms in forestry operations. A significant correlation was identified between the indicators of

ISSN 3030-3907

allowable cut utilization rate and the overall infrastructure development coefficient. It is concluded that industrial forest harvesting regions have potential for improving the efficiency of forest resource use through infrastructure development. The recommended measures include renewing fixed assets and improving their utilization efficiency, expanding forest and hauling road networks, optimizing staffing standards, implementing modern information-analytical systems, and developing non-state organizational forms in the forestry sector.

Keywords: forestry infrastructure, strategic development, modernization, efficiency, regional development, investments, economic assessment, forest industry complex, public-private partnership.

1. Kirish

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 23-avgustdagi “Respublikada o‘rmonlardan foydalanish samaradorligini oshirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-4424-son qaroriga asosan: 2020-yil 1-yanvardan boshlab o‘rmon fondining o‘rmon bilan qoplanmagan yerlarini ijaraga berish tizimi yo‘lga qo‘yilganligi; 2020-yilning yanvar - sentabr oylarida o‘rmon fondining o‘rmon bilan qoplanmagan 29 ming gektardan ortiq yerlari 1 561 ta jismoniy va yuridik shaxslarga 275 mlrd so‘m va 7 mln dollardan ortiq investitsiya kiritish, 4300 ta yangi ish o‘rinlari yaratish sharti bilan 49 yilgacha muddatga ijaraga berilganligi ma’lumot uchun qabul qilinsin.

O‘rmon xo‘jaligi o‘rmon-sanoat kompleksining resurs bilan ta’minlovchi tarmog‘i hisoblanadi, shu boisdan uning holati va rivojlanishi ko‘p o‘rmonli hudud hisoblangan O‘zbekiston Respublikasi uchun strategik ahamiyatga ega. Shunga qaramay, o‘rmon sanoatining “pastki” tarmoqlari – o‘rmon xo‘jaligi va o‘rmon kesish ishlari – qayta ishlash tarmoqlariga nisbatan ancha orqada qolmoqda.

Shu tarixiy fon doirasida shakllangan o‘rmon infratuzilmasi o‘zida ikki yo‘nalishni aks ettirdi: bir tomondan iqtisodiy siyosatning xususiyatlarini, ikkinchi tomondan esa o‘rmon xo‘jaligi tarmog‘ining faoliyat yuritishdagi o‘ziga xos jihatlarini. Bugungi kunda o‘rmon xo‘jaligi mustaqil tarmoq sifatida markazlashgan rejalashtirilgan iqtisodiyot va tarmoqlararo boshqaruv tizimi shakllanganidan keyin vujudga kelgan. O‘rmon resurslaridan foydalanish va ularni tiklashning yagona jarayoni isloh qilinishi natijasida, tashkilot va texnologik uzilishlar yuzaga kelgan. Smeta-byudjet asosidagi moliyalashtirish esa o‘rmon xo‘jaligini iqtisodiy rivojlanish uchun zarur bo‘lgan manfaatdorlik omillaridan mahrum qildi. Bu esa tarmoqning o‘z-o‘zini moliyaviy ta’minlash imkoniyatlarini chekladi. O‘rmon xo‘jaligini isloh qilish borasida oxirgi urinish amaliyotda uning faoliyat samaradorligini oshirishga olib kelmadi.

2. Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili.

ISSN 3030-3907

O‘rmon xo‘jaliklari malakali kadrlar, asosiy va aylanma vositalar, shuningdek, o‘rmonlarni tiklash, yong‘inga qarshi kurash va boshqa ishlarni bajarish imkonini beruvchi infratuzilmaga ega edi. Biroq boshqaruv tuzilmasining isloh qilinishi ishlab chiqarish bazasining jiddiy qisqarishiga olib keldi va bu tarmoq faoliyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatdi. Gibej A.A ni fikricha hozirgi bosqichda o‘rmon infratuzilmasining “rivojlanish darajasi” nafaqat o‘rmonlardan foydalanish umumiy holatining hosilasi, balki butun o‘rmon sanoat kompleksini rivojlantirishdagi asosiy omillardan biridir. O‘rmon infratuzilmasining faoliyatidagi kamchiliklar sanoat jihatdan rivojlangan hududlarda o‘rmonlardan foydalanishni intensivlashtirish va hali foydalanilmagan o‘rmon resurslarini o‘zlashtirish jarayonlarini sekinlashtirmoqda. O‘zbekiston Respublikasida o‘rmon xo‘jaligi infratuzilmasining rivojlanish tendensiyalarini aniqlash va mumkin bo‘lgan yo‘nalishlarini belgilash mintaqaviy o‘rmonlardan foydalanishni rivojlantirishga xizmat qiladi. Ma’lum bo‘lgan mahalliy ilmiy-tadqiqot ishlarida o‘rmon xo‘jaligi infratuzilmasi alohida obyekt sifatida ko‘rib chiqilmagan, balki qishloq hududlarining o‘rmon infratuzilmasi yoki mintaqaning o‘rmon-sanoat kompleksining infratuzilmasi tarkibiy qismi sifatida tahlil qilingan. Shunga qaramay, barcha tadqiqotlarda o‘rmon infratuzilmasini yaratish va rivojlantirish samarali o‘rmon xo‘jaligi faoliyatini ta’minlashdagi hal qiluvchi omil sifatida e’tirof etilgan.

Voytyuk M.M ning “Hududning qishloq joylarida o‘rmon infratuzilmasini rivojlantirish strategiyasi” avtoreferatida O‘rmon xo‘jaligi infratuzilmasining mazmuni va ta’rifi “infratuzilma” tushunchasining dastlabki ma’nosidan – ya’ni har qanday faoliyat yoki tizimning asosi, bazasi sifatidagi funksiyasidan kelib chiqadi. Ishlab chiqarish infratuzilmasi (shu jumladan o‘rmon infratuzilmasi)ning faoliyatiga oid umumiy qabul qilingan xususiyatlar – bu har bir alohida ishlab chiqarish jarayoni uchun tashqi ta’minotni amalga oshirish, bajarilayotgan funksiyalarning doimiyligi va o‘zaro bog‘liqligidir. So‘nggi yillarda infratuzilma tobora ko‘proq “makon tashkilotchisi” – ya’ni iqtisodiy va ijtimoiy makonni shakllantiruvchi unsur, shuningdek hudud rivojlanishining salohiyati va zaxirasi sifatida talqin qilinmoqda.

Biz o‘rmon xo‘jaligi infratuzilmasini – o‘rmon xo‘jaligi faoliyatini ta’minlash jarayonida foydalaniladigan obyektlar va faoliyat turlari majmui sifatida tushunadi. Bu obyektlar o‘rmon xo‘jaligining moddiy, texnik, texnologik va tashkiliy asosini shakllantiradi. O‘rmon xo‘jaligi infratuzilmasining asosiy obyektlariga quyidagilar kiradi: binolar, inshootlar va transport vositalari; ishchi va quvvat mashinalari hamda uskunalar. Ishlab chiqarishdagi ishtirok darajasiga ko‘ra, obyektlar ishlab chiqarish va noishlab chiqarish obyektlariga bo‘linadi, tarmoqqa tegishliligi jihatidan esa – sanoat-ishlab chiqarish obyektlari hamda

ISSN 3030-3907

yordamchi tarmoqlarning obyektlariga ajratiladi. Alohida infratuzilma obyektiga esa o‘rmon fondi kiradi, u resurslarni tiklovchi va resurs bilan ta’minlovchi funksiyalarni bajaradi.

O‘rmon xo‘jaligini ta’minlovchi asosiy faoliyat turlari quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- ishlab chiqarish ta’minoti (yong‘inga qarshi va o‘rmonni himoyalash ishlari; yog‘och va yog‘och bo‘lmagan mahsulotlarni tayyorlash, qayta ishlash va saqlash; urug‘ yig‘ish va saqlash;
- o‘rmonlarni tiklash uchun ko‘chat materiallarini yetishtirish va tayyorlash; ta’mirlash-texnik ishlari; moddiy-texnik ta’minot);
- institutsional-tashkiliy ta’minot (boshqaruv va tashkiliy funksiyalar majmui); axborot xizmati (kommunikatsiya vositalari orqali ma’lumot uzatish);
- transport xizmati;
- ijtimoiy xizmatlar (tibbiy xizmat, xodimlar malakasini oshirish, madaniy-maishiy va rekreatsion xizmatlar).

O‘zbekiston Respublikasida o‘rmon xo‘jaligi infratuzilmasining holati va rivojlanish muammolari. Ushbu sohani o‘rganishda birinchi darajali ma’lumotlarni to‘plashdagi asosiy qiyinchilik shundaki, hozirgacha o‘rmon xo‘jaligi infratuzilmasi yagona statistik hisob birligi sifatida mavjud emas. Uning rivojlanish darajasi va samaradorligini baholashga oid ko‘rsatkichlar tizimi mavjud emas. Shu sharoitda O‘zbekiston Respublikasi O‘rmon xo‘jaligi davlat qo‘mitasining har yili chiqariladigan tarmoq hisobotlari asosida o‘rmon xo‘jaligi infratuzilmasini rivojlantirishning asosiy tendensiyalarini aniqlashga urinish qilindi. Unda transport, ishlab chiqarish-tashkiliy, yong‘inga qarshi va institutsional xizmatlar, shuningdek, ularning mos infratuzilma obyektlari holati ko‘rib chiqildi.

3. Tadqiqot metodologiyasi

O‘rmon xo‘jaligining transport bilan ta’minlanganligi, O‘rmon sanoatini xomashyo bilan ta’minlashdagi asosiy omil bu – transport tarmog‘ining mavjudligidir. 1 ming gektarga to‘g‘ri keladigan o‘rmon yo‘llari uzunligi ko‘rsatkichiga ko‘ra tumanlar va shaharlarining taqsimoti 1-jadvalda keltirilgan. Barcha hududlarda 1 ming gektarga to‘g‘ri keladigan o‘rmon yo‘llari uzunligi yetarli emas. O‘rmon kesish bo‘yicha hisoblangan me’yoriy miqdorni o‘zlashtirish uchun (qaysi turdagi daraxt bo‘lishidan qat’i nazar) ekspluatatsiya qilinadigan o‘rmonlarda har 1 ming gektarga kamida 7 km, himoya o‘rmonlarida esa 11–14 km turli tipdagi o‘rmon yo‘llari mavjud bo‘lishi zarur. Ularning kamida 30–35% qattiq qoplamali bo‘lishi kerak, ya’ni yil davomida har qanday ob-havoda foydalanish imkonini beradigan yo‘llar bo‘lishi lozim. O‘zbekiston Respublikasida qattiq qoplamali yo‘llarning ulushi o‘rtacha atigi 57% ni tashkil etadi. O‘zbekiston Respublikasida o‘rmon fondini muhofaza qilish, ko‘paytirish, undan oqilona

ISSN 3030-3907

foydalanish, uning moddiy-texnika bazasini modernizatsiya qilish, sohaga bozor mexanizmlarini hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish, kadrlar salohiyatini oshirish hisobiga ilm-fan yutuqlaridan samarali foydalanish, shuningdek, 2030-yilgacha bo‘lgan davrda o‘rmon xo‘jaligini isloh qilishning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash maqsadida:

1-jadval

O‘rmon yo‘llarining uzunligi, 1 ming/km ga

Mahalliy tuman va shahar boshqaruv hududi	1 ming gektarga to‘g‘ri keladigan o‘rmon yo‘llarining uzunligi
Shahrisabz o‘rmon xo‘jaligi	1
Yakkabog‘ o‘rmon xo‘jaligi	2,5
Qarshi o‘rmon xo‘jaligi	2
G‘uzor o‘rmon xo‘jaligi	3
Chiroqchi o‘rmon xo‘jaligi	3,5
Koson o‘rmon xo‘jaligi	2
Dehqonobod o‘rmon xo‘jaligi	3,6

O‘rmonlarni parvarishlash bo‘yicha kesish ishlarini olib borish uchun yo‘llarga bo‘lgan ehtiyoj to‘liq daraxt kesishdan ham kattaroqdir. O‘rmon fondining to‘liq hududini o‘rmon xo‘jaligi tadbirlari bilan qamrab olish uchun har 1 ming gektar maydonga 7–11 km yo‘l bo‘lishi kerak. Shu sababli, kelajakda mavjud tuproqli yo‘llarni kapital ta’mirlash va yangi o‘rmon xo‘jaligi, yong‘inga qarshi va qattiq qoplamali o‘rmon tashuvchi yo‘llar qurilishi bo‘yicha ishlarni olib borish zarur.

O‘rmon xo‘jaligini ishlab chiqarish tashkiliy ta’minoti. Hududlarda o‘rmon xo‘jaligi faoliyatini tashkil etish darajasini aniqlash uchun bitta o‘rmon xo‘jaligi xodimiga to‘g‘ri keladigan o‘rmon fondi maydoni ko‘rsatkichi ishlatildi. Bu ko‘rsatkich bo‘yicha, O‘zbekiston Respublikasi bo‘yicha har bir xodimga o‘rtacha 19 040 gektar o‘rmon fondi to‘g‘ri keladi.

Yevropa mamlakatlari va Rossiyaning ko‘plab qo‘riqxonalarida samarali o‘rmon boshqaruvi uchun xodimga 500 gektargacha bo‘lgan yuklama optimal deb hisoblanadi. Shunday qilib, O‘zbekiston Respublikasida mavjud xodimlar soni bu normadan 20 - 40 barobar kam bo‘lgani uchun o‘rmonlarni samarali boshqarish sezilarli darajada murakkablashtiriladi. Yana bir muhim muammo – asosiy fondlar va jihozlarning juda yuqori darajada eskirganligi. O‘zbekiston Respublikasi O‘rmon xo‘jaligi davlat qo‘mitasi va unga qarashli davlat muassasalarining operativ boshqaruvidagi infratuzilmaga quyidagilar kiradi: boshqaruv binolari, hududiy o‘rmon xo‘jaliklari binolari, avtotransport vositalari, o‘rmon xo‘jalik texnikasi va boshqa uskunalar. O‘rmon xo‘jaligini yong‘inga qarshi ta’minlash. O‘rmon xo‘jaligi faoliyatida yong‘inga qarshi tadbirlar alohida ahamiyat kasb

ISSN 3030-3907

etadi. Yer usti monitoring zonasi chegarasini belgilashda asosiy mezon – yong‘inni o‘chirish vositalari va inson kuchini voqea joyiga 3 soat ichida yetkazish imkoniyatidir. Bunday hududlarga aholisi zich joylashgan, yo‘l tarmoqlari rivojlangan hududlar kiradi, bu joylarda aviatsiyadan foydalanish maqsadga muvofiq emas. Bunday hududlarda yong‘inni aniqlash va o‘chirish ishlarini yer usti usullari bilan amalga oshirish kerak. Biroq, so‘nggi yillarda yer usti monitoring zonasi maydoni atigi 2,5 ming gektarni yoki yong‘in xavfi bo‘yicha umumiy monitoring maydonining 0,7% ini tashkil qilmoqda.

Ammo, aviatsiya vositalarini ijaraga olish xarajatlarining oshishi va parvozlar sonining kamayishi fonida yong‘inlarni aniqlash darajasi doimiy ravishda pasayib bormoqda. Natijada, yong‘inlar ko‘pincha aniqlangan vaqtga kelib o‘nlab gektar maydonni egallagan bo‘ladi. Bunday yong‘inlarni o‘chirish ko‘plab muammolar bilan bog‘liq: katta miqdordagi inson resurslari va yong‘in o‘chirish vositalariga bir vaqtning o‘zida ehtiyoj, aviayoqilg‘ining yetishmasligi, vertolyotlar taqchilligi va boshqalar.

O‘rmonlarni yong‘in va noqonuniy kesishdan himoya qilishdagi muammolar;

Olingan ma’lumotlar tahliliga asoslanib, quyidagi xulosani chiqarish mumkin:

Texnik vositalar, xodimlar va o‘rmonchilar yetishmasligi – o‘rmonlarni yong‘in va qonunbuzarliklardan himoya qilish samaradorligining pasayishiga olib kelayotgan asosiy sabablaridan biridir. O‘rmon xo‘jaligi faoliyatini tashkil qilishning shartnoma (kontrakt) shaklini rivojlantirish.

O‘zbekiston Respublikasida o‘rmon xo‘jaligi faoliyati ekologik barqarorlikni ta'minlash, cho‘llanishga qarshi kurashish va bioxilma-xillikni saqlashda muhim rol o‘ynaydi. Bu faoliyatni moliyalashtirish so‘nggi yillarda davlat siyosatida ustuvor yo‘nalishlardan biri sifatida e’tirof etilgan. Davlat byudjeti orqali moliyalashtirish. Har yili O‘zbekiston Respublikasi Davlat byudjetidan O‘rmon xo‘jaligi agentligi faoliyatiga mablag‘lar ajratiladi. Davlat dasturlari asosida o‘rmon maydonlarini kengaytirish, ko‘chat ekish va cho‘llanishga qarshi kurashish bo‘yicha moliyaviy qo‘llab-quvvatlash mavjud. 2020–2024-yillarda 1 mln gektardan ortiq maydonlarda o‘rmon barpo etish bo‘yicha dastur ishlab chiqilgan va unga byudjetdan mablag‘ ajratilgan. Davlat-xususiy sheriklik (DXSh); So‘nggi yillarda O‘zbekiston o‘rmon fondi yerlarida xususiy sektorga ajratilgan maydonlarda dorivor, mevali, manzarali o‘simliklar yetishtirish bo‘yicha 1000 dan ortiq loyiha yo‘lga qo‘yilgan. Xususiy investorlar bilan shartnomalar asosida sug‘orma ko‘chatxonalar, issiqxonalar barpo etilmoqda [1].

ISSN 3030-3907

Respublika bo‘yicha davlat tomonidan moliyalashtiriladigan o‘rmon xo‘jaligi ishlarining umumiy hajmida kontrakt asosidagi ishlarning o‘rtacha ulushi o‘rtacha ulushi (2020–2024 yillar kesimida): – 35-40 % ni tashkil qilgan. O‘zbekiston Respublikasida o‘rmon fondini muhofaza qilish, ko‘paytirish, undan oqilona foydalanish, uning moddiy-texnika bazasini modernizatsiya qilish, sohaga bozor mexanizmlarini hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish, kadrlar salohiyatini oshirish hisobiga ilm-fan yutuqlaridan samarali foydalanish, shuningdek, 2030-yilgacha bo‘lgan davrda o‘rmon xo‘jaligini isloh qilishning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash maqsadida: O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 23-avgustdagi “Respublikada o‘rmonlardan foydalanish samaradorligini oshirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-4424-son qaroriga asosan:

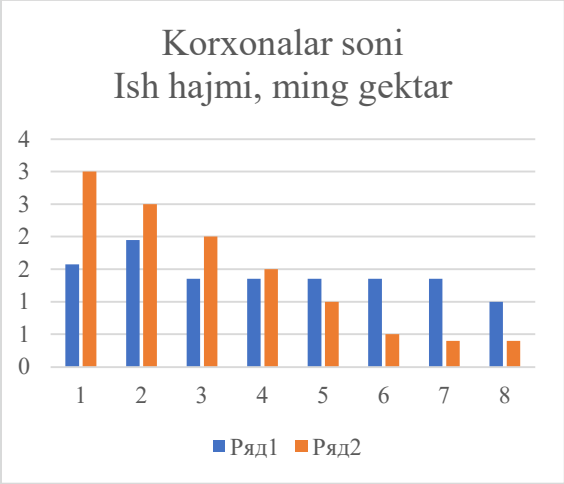
2020-yil 1-yanvardan boshlab o‘rmon fondining o‘rmon bilan qoplanmagan yerlarini ijaraga berish tizimi yo‘lga qo‘yilganligi;

2020-yilning yanvar - sentabr oylarida o‘rmon fondining o‘rmon bilan qoplanmagan 29 ming gektardan ortiq yerlari 1 561 ta jismoniy va yuridik shaxslarga 275 mlrd so‘m va 7 mln dollardan ortiq investitsiya kiritish, 4300 ta yangi ish o‘rinlari yaratish sharti bilan 49 yilgacha muddatga ijaraga berilganligi ma’lumot uchun qabul qilinsin [2].

4. Tahlil va natijalar

Infratuzilmaning rivojlanish darajasini tumanlar bo‘yicha baholash. Tumanlar bo‘yicha infratuzilmaning rivojlanish darajasini baholash uchun tadqiqotda uchta ko‘rsatkichdan foydalanildi: 1 ming gektar maydonga yo‘l uzunligi; o‘rmon xo‘jaligi xodimiga to‘g‘ri keladigan o‘rmon maydoni; nodavlat o‘rmon xo‘jaligi korxonalari soni. Har bir ko‘rsatkich uchun uning maksimal (1 ming gektarga yo‘l uzunligi ko‘rsatkichlari va nodavlat o‘rmon xo‘jaligi korxonalari soni bo‘yicha) yoki minimal (o‘rmon xo‘jaligi xodimiga to‘g‘ri keladigan o‘rmon fondi maydoni ko‘rsatkichi uchun) ulushi sifatida hisoblangan daraja aniqlandi, bu umumiy qatordagi ko‘rsatkich qiymatlarini taqsimlashda mintaqaning o‘rnini tavsiflaydi. Har bir mintaqa uchun uchta ko‘rsatkich bo‘yicha daraja qiymatlari asosida infratuzilmani rivojlantirish koeffitsienti o‘rtacha arifmetik qiymatdan foydalangan holda aniqlandi (2-jadval). Tumanlar infratuzilmaning rivojlanish darajasiga ko‘ra o‘rmon xo‘jaligi infratuzilmasi yuqori, o‘rta va past bo‘lgan guruhlarga ajratildi (2-rasm).

ISSN 3030-3907

1-rasm. Shartnoma asosidagi o‘rmon xo‘jaligi faoliyati.

Ryad 1 - Nodavlatlat korxonalar soni,

Ryad 2 - Shartnomalar bo‘yicha ish hajmi, ming gektar

2-jadval

O‘rmon xo‘jaligi infratuzilmasini rivojlantirish koeffitsienti

Mahalliy tuman va shahar boshqaruv hududi	Koeffitsiyent	Infratuzilma darajasi
Dehqonobod o‘rmon xo‘jaligi	3,6	Yuqori
Chiroqchi o‘rmon xo‘jaligi	3,5	
G‘uzor o‘rmon xo‘jaligi	3	
Yakkabog‘ o‘rmon xo‘jaligi	2,5	O‘rtacha
Qarshi o‘rmon xo‘jaligi	2	
Koson o‘rmon xo‘jaligi	2	
Shahrisabz o‘rmon xo‘jaligi	1	Past
Qumdaryo o‘rmon xo‘jaligi	1	

Korrelatsion tahlil yordamida infratuzilma rivojlanish ko‘rsatkichlarining o‘zaro bog‘liqligi, shuningdek, ular bilan tumanlar kesimida hisoblangan kesilma miqdoridan foydalanish darajasi o‘rtasidagi bog‘liqlik o‘rganildi. O‘rganish natijasida o‘rmon yo‘llari bilan ta’minlanganlik ko‘rsatkichlari va o‘rmon xo‘jaligi xodimiga to‘g‘ri keladigan o‘rmon fondi maydoni o‘rtasida yuqori darajadagi o‘zaro bog‘liqlik aniqlangan. Shuningdek, ushbu ko‘rsatkichlarning o‘rmon xo‘jaligi korxonalari soni va pudrat ishlari hajmi bilan qisman bog‘liqligi belgilandi [3]. O‘rmon xo‘jaligi infratuzilma ko‘rsatkichlarining hududiy iqtisodiy rivojlanish darajasiga ta’siri, tumanlar bo‘yicha hisoblangan kesilma miqdoridan

ISSN 3030-3907

foydalanish darajasi va umumiy infratuzilma rivojlanish koeffitsienti asosida baholandi. Ushbu ko‘rsatkichlar o‘rtasida yuqori darajadagi bog‘liqlik aniqlanib, korrelyatsiya koeffitsienti 0,6 ni tashkil etdi.

O‘rmon xo‘jaligini transport, tashkiliy va ishlab chiqarish xizmatlari bilan ta’minlash holatini o‘rganish quyidagi asosiy muammolarni aniqlashga imkon berdi:

– moddiy-texnik ta’minotning asosiy vositalari yuqori darajada eskirgani, bu esa o‘rmon xo‘jaligi faoliyatining samaradorligini pasaytiradi;

– o‘rmon xo‘jaligi va o‘rmon resurslaridan foydalanish imkoniyatlari mavjud bo‘lsada, transport tarmog‘ining rivojlanish darajasi pastligi;

– o‘rmon xo‘jaligi korxonalarida boshqaruv va ishlab chiqarish xodimlari bilan ta’minlanganlik darajasining nihoyatda pastligi, bu esa o‘rmonlarni samarali boshqarishni ta’minlay olmaydi;

– yong‘inlarga qarshi ishlarni o‘z vaqtida aniqlash va bartaraf etishni qiyinlashtirayotgan texnik jihozlanishning yetarli emasligi, xususan zamonaviy axborot ta’minotining rivojlanmaganligi bilan bog‘liq;

– o‘rmon xo‘jaligi faoliyatini tashkil etishda pudrat shakllarining rivojlanish darajasi pastligi.

O‘zbekiston Respublikasida o‘rmon xo‘jaligi infratuzilmasini rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlari. 2025-2027 yillarda O‘zbekiston Respublikasining ijtimoiy va ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. 2025 – 2027 yillarda O‘zbekiston Respublikasining ijtimoiy va ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirish dasturi (keyingi o‘rinlarda - Dastur) hokimliklar, vazirlik va idoralar takliflari asosida ishlab chiqilib, Xalq deputatlari mahalliy kengashlari tomonidan ma’qullangani hamda quyidagilar uning ustuvor yo‘nalishlari etib belgilangani ma’lumot uchun qabul qilinsin: atrof-muhitni asrash va “yashil iqtisodiyot” yo‘nalishlariga 2025-yilda 2,4 trillion so‘m mablag‘ ajratish hamda obyektlarni loyihalashtirish va qurishda atrof-muhitga ta’sirni kamaytirish va qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan samarali foydalanish; U uchta kichik dasturni o‘z ichiga oladi: “O‘rmonni barqaror boshqarish”, “O‘rmon xo‘jaligida ilg‘or texnologiyalarni rivojlantirish”, “Davlat dasturi ijrosini ta’minlash” [5]. O‘rmon xo‘jaligi infratuzilmasi ob’yektlarini rivojlantirish “O‘rmon xo‘jaligida ilg‘or texnologiyalarni rivojlantirish” kichik dasturida nazarda tutilgan bo‘lib, uning maqsadi o‘rmon va o‘rmon xo‘jaligining iqtisodiy salohiyatini oshirishdan iborat. Bunga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: o‘rmon xo‘jaligini modernizatsiya qilish va innovatsiyalarni joriy etish; o‘rmon xo‘jaligi sohasida investitsiya faoliyatini rag‘batlantirish; o‘rmon xo‘jaligi sohasida yagona axborot-kommunikatsiya makonini yaratish [4].

Quyidagi asosiy tadbirlarni amalga oshirish ko‘zda tutildi:

ISSN 3030-3907

– innovatsion metodlar asosida o‘rmon xo‘jaligini tashkil etish, barqaror o‘rmon xo‘jaligiga o‘tish bo‘yicha namunaviy yechimlarni ishlab chiqish;

– yerdan masofadan zondlash ma’lumotlarini tahlil qilishdan foydalangan holda axborot-tahliliy tizimlarni yaratish;

– o‘rmonzorlarni sotib olish va sotish bo‘yicha auksionlar tashkil etish, fuqarolarga yog‘ochni berish bo‘yicha ishlar;

– yangi o‘rmon maydonlarini xo‘jalik muomalasiga jalb etish uchun moliyaviy-iqtisodiy sharoit yaratish, o‘rmon yo‘llarini qurish va rekonstruksiya qilish hajmini oshirish;

2-rasm. Kitob davlat o‘rmon xo‘jaligi o‘rmon infratuzilmasi rivojlanish darajasining taqsimoti.

O‘rmon fondi hisobi va o‘rmon uchastkalaridan foydalanishni nazorat qilishga doir axborot tizimlarini ishlab chiqish va joriy etish, shuningdek, yagona o‘rmon xo‘jaligi dispetcherlik xizmatini yaratish [6]. Dasturiy tadbirlarni amalga oshirish jarayonida muayyan ijobiy natijalarga erishildi, shu bilan birga, yangi muammolar va “zaif bo‘g‘inlar” aniqlandi. Xususan, noqonuniy daraxt kesish holatlari kamayganligi kuzatildi, bu esa o‘rmonlarni qo‘riqlashning moddiy-texnik va transport bazasi yaxshilanishi natijasidir. Natijada, o‘rmonlarni muhofaza qilish va himoya qilish ishlari sifati oshgan [7].

5. Xulosa

O‘rmon xo‘jaligi infratuzilmasi faoliyatini o‘rganish va O‘zbekiston Respublikasida o‘rmon xo‘jaligini rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilgan chora-tadbirlar tajribasi quyidagi yo‘nalishlarni belgilashga imkon berdi: O‘rmon va o‘rmon tashish yo‘llari tarmog‘ini rivojlantirish, shu jumladan yo‘llarni qurish, ta’mirlash va xizmat ko‘rsatish. Yo‘l infratuzilmasini shakllantirishda “O‘zbekiston Respublikasi o‘rmon yo‘llari tarmog‘ini rivojlantirish bo‘yicha bosh sxema” eng puxta ishlab chiqilgan hujjat hisoblanadi. O‘rmon xo‘jaligi korxonalarida boshqaruv-ishlab chiqarish xodimlari sonini optimal me’yorlarga yetkazish. Eskirgan moddiy-texnik bazani yangilash va ularning foydalanish

ISSN 3030-3907

samaradorligini oshirish. Bu borada, mavjud uskunalar va binolarni yangilash, ularni samarali boshqarish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. O‘rmonlarni qo‘riqlash va himoya qilish tizimini takomillashtirish, zamonaviy texnika va axborot-tahliliy boshqaruv tizimlarini joriy etish. Shartnoma asosidagi nodavlat shakldagi o‘rmon xo‘jaligi ishlab chiqarish tuzilmalarini rivojlantirish. Ushbu yo‘nalishlar bo‘yicha rivojlanish barcha o‘rganilgan tumanlarda o‘rmon xo‘jaligi infratuzilmasini takomillashtirishga xizmat qiladi hamda kelajakda mintaqaviy iqtisodiyotning samarali faoliyat yuritishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratadi.

ADABIYOTLAR

1. Bolshakov N.M., Jideleva V.V., Rabkin S.V. Periferik qishloq hududlarining transportga ega bo‘lishi: nazariya, metodologiya, amaliyot (O‘zbekiston Respublikasi misolida) // O‘zbekiston fan markazi xabarlari, Rossiya Fanlar Akademiyasi Ural bo‘limi. 2015. № 2(22). B. 95–103.

2. Timofeyeva G.V. Qishloq xo‘jaligini rivojlantirish omili sifatida agro-sanoat majmuasi infratuzilmasining rivojlanishi // Volgograd Davlat Universiteti axborotnomasi. Seriya 3: Iqtisodiyot. Ekologiya. – 2010. – №8. URL:http://cyberleninka.ru/article/n/razvitieinfrastruktury-apk-kak-faktor-podema-otechestvennogo-selskogo-hozyaystva (murojaat sanasi: 17.12.2013).

3. Hakimova Sh.A. “Qishloq xo‘jaligi infratuzilmasi va uning rivojlanishi” “Экономика и социум” №10(113)-1 2023 73-76 b.

4. Zaripov A.D. “Qishloq xo‘jaligidagida investitsiya jarayoni, jahon xizmatlar bozori va hududni rivojlantirishda xizmat ko‘rsatishning roli.” Journal of Economy, Tourism and Service Vol. 3, No. 08, 2024 ISSN:2181-435X 126-134 b.

5. Boboqulov A.D. “Ecological and economic classification of regional forest resources as a basis for their evaluation”. SJIF 2019: 5.222 2020: 5.552 2021: 5.637 2022:5.479 2023:6.563 2024: 7,805 eISSN :2394-6334 https://www.ijmrd.in/index.php/imjrd Volume 12, issue 05 (2025).

6. Boboqulov A.D. “Forest Management System Based on Geospatial Information Resources” in Volume 05 Issue04 April 2025. ARTICLE DOI:-https://doi.org/10.37547/ajahi/Volume05Issue04-09.

7. Nazarova G.N., Boboqulov A.D. “Uchuvchisiz uchish apparatlari yordamida o‘rmon xo‘jaligini monitoring qilish”. Raqamli transformatsiyalash jarayonida muhandislik sohalari va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish: muammo va yechimlar 639-643 b.

ISSN 3030-3907